

Purim

Shiur# 505 | Mar 8th 2024

שו"ת כתב סופר אורח חיים סימן נז

ופשיטא שאין בדברים כאלו לדיין ומורה ומארי' דאתרא אלא מה שענינו רואות לפי המקום ולפי הזמן, ואמרו ז"ל כשם שמצוה לומר דבר הנשמע כך מצוה שלא לומר דבר שלא נשמע דכתיב אל תוכח לך וכו' ובאמת מצות תוכחה קשה היא מאוד לקיימה כתקונה יותר מכל המצות כי צריך לשקול במאזני שכלו אם יוכיח או יפה השתיקה מוטב שיהיו שוגגי' ולא יהיו מזידי' ונ"ל שע"ז הזהירה התורה הוכח תוכיח א"ע ולא תשא עליו חטא שתהי' זהיר שלא תשא ותרבה עליו חטא שוגג להיותו מזיד ע"י התוכחה, וגם אם מזיד הוא ולא יקבל התוכחה תגדל עונו ויתרבה עונשו מאלו לא הוכיחו ולא התרה בו, ובחדוש אגדה שלי עה"ת אמרתי לפרש בזה מאמר ראובן הלא אמרתי לכם אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש וצ"ל מה ראה ראובן להכאיב עוד אחיו ביותר להזכירם כי התרה בהם ועיי' רמב"ן ונ"ל הנה הם אמרו אבל אשמים אנחנו וכו' אשר ראינו בצרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו, והרגיש רמב"ן למה הי' תולין שראו צ"נ בהתחננו ולא בדבר עצמו שרצו להורגו ומכרוהו לעבד, ונ"ל כי בוודאי שבטי יה היו תמיד בתשובה עד"ז וראו עתה כי לא נתקבלה תשובתם ותלו מניעת קבלת תשובתם משום שהוא מדה כנגד מדה כאשר ראו צרת נפשו בהתחננו עליהם ואטמו אזנם משמוע ולמחול לו ואמרו ז"ל נושא עון ועובר ע"פ למי נושא עון למי שעובר ע"פ והם שלא נשאו פשע יוסף משו"ה לא נשא ה' עונם וזהו שאמרו אבל אשמים אנחנו עד שלא נתקבלה תשובתנו לפני ה' אשר ראינו צרת נפשו וכו' ולא שמענו ע"כ באה אלינו הצרה הזאת הגם שעשינו תשובה ואמר ראובן שצריכים להתודות עוד כי גדול עונם כי הוא עמד והזהיר אותם אל תחטאו בילד ולא שמעתם וגם דמו הנה נדרש כי אטמו אזנם משמוע תוכחתו ואזהרתו:

משנה ברורה סימן תרפו ס"ק ב

מתענין ב"ג באדר - כי בימי מרדכי ואסתר נקהלו ביום י"ג באדר להלחם ולעמוד על נפשם והיו צריכין לבקש רחמים ותחנונים שיעזרם ד' להנקם מאויביהם ומצינו כשהיו ביום מלחמה שהיו מתענין שכן אמרו רז"ל שמרע"ה ביום שנלחם עם עמלק היה מתענה וא"כ בודאי גם בימי מרדכי היו מתענים באותו יום [ה] ולכן נהגו כל ישראל להתענות ב"ג באדר ונקרא תענית אסתר כדי לזכור שהש"י רואה ושומע כל איש בעת צרתו כאשר יתענה וישוב אל ד' בכל לבבו כמו שעשה בימים ההם:

שו"ת תשב"ץ חלק ב סימן רעא

אין ספק שתקנת נביאים בארבעה צומות לא היתה על זמן גלות בבל בלבד אלא תקנה קבועה היתה כל זמן שהי' בית המקדש חרב אפי' יבנה ויחרב אח"כ הצומות הללו קבועים הם לעולם שלא לגרוע מהם אפילו אחד מהם ולהוסיף עליהם גם כן מפני צרות כיוצא באלו לא ראה ב"ד בישראל לקבוע צומות אחרים והראיה לזה שהרי בלא ספק בזמן בית שני היו לששון ולשמחה וכשחרב הבית בשניה חזרו הצומות ההם כולם כמו שמוכיח לשון התלמוד באחרון מתענית ובראשון מראש השנה (י"ח ע"ב) ולמה והלא בבית שני לא אירע כלום בטבת ובתשרי. וזאת ראה שתקנת נביאים קבועה היתה לעולם. וכן לא מצינו שתקנו תענית על סמיכת יד רומיים על ירושלם כמו שתקנו נביאים על סמיכת יד מלך בבל על ירושלי' וזאת ראה שלא ראה ב"ד בישראל לקבוע צומות אחרים ונראה הטעם בזה שחורבן ראשון היתה צרתו קשה לישראל יותר מחורבן שני שהרי בבית שני היו חסרים חמשה דברים כמו שהוא מוזכר בגמרא יומא (כ"א ע"ב) והביאו סמך לזה וארצה בו ואכבדה חסר ה"א. וגם בבית שני לא היתה חזרה שלמה. ואף על פי שהיו ששון ושמחה כל זמן שהי' הבית בנוי. כשנחרב חזרו הצומות למקומן מכח תקנתן של נביאים ולא היתה כדאי צרת חורבן בית שני לקבוע עליה צומות אחרים ונתבאר זה ואין ספק ג"כ שהצומות הללו שוין בחומרותיהן שתקנום הנביאים שכ"ז שיתחייבו בהן תהי' נהגות בהן כל אותה /אותן/ חומרות שתקנו הנביאים. וכיון שבעלי התלמוד למדונו שבצום החמישי יש לנהוג כל אותן חומרות השנויות במשנה ובברייתות. ממילא אנו למדין שכן תקנו הנביאים בכל אותן הארבעה צומות לא פחות ולא יותר ואחר שכן הם הדברים נפלו בכאן כמה ספקות במנהגתינו /במנהגינו/. האחד למה אין מתענין בתשעה בתמוז מפני שבו הובקעה העיר בראשונה כמו שאנו מתענין בעשרה בטבת על סמיכת מלך בבל. ועוד למה אנו מתענין בשבעה עשר בתמוז מפני שבו הובקעה העיר בשניה ואין אנו מתענין על סמיכת רומיים בירושלם בשניה. ובזה הספק דחק עצמו רבינו הרמב"ן ז"ל בהלכו' אבלו' ישנה יקחהו המעיין משם. ואינו מספיק אלא אם נוסיף ונאמר שהנביאים שתקנו צום הרביעי לא ייחדו בזה אי זה יום והניחו הדבר מסור לב"ד לטלטלו מיום אל יום על צרה כיוצא בה והיא הבקיעה בין שתהי' בט' ב' או ביום אחר כל שהיא באותו חדש הדבר מסור בידן לקבעו ביום הבקיע' ונרא' ודאי שאם הובקע' העיר בחדש אחר היינו מתענין בט' ברביעי ולא היינו מתענין באותו חדש שנבקעה בו כיוצא בתענית של סמיכת יד על ירושלם שאנו מתענין על ראשון ולא על שני לפי שכך תקנו הנביאים שיהיו הצומו' באלו הארבע' חדשים אבל לא הקפידו על איזה יום מהם ובלבד שתהי' הצרה מעין הראשונ' כגון בקיעת העיר או נאמ' שכך כווננו הנביאים ברוח הקדש שבשניה תבקע העיר בי"ז בתמוז ועליה תקנו צום הרביעי לדורו' הבאים ובזה נסתלק זה הספק. והספק השני הוא שלא מצינו רמז בכתוב להפריש בין צום לצום שהרי כאחד מנאן הכתוב ומנהגנו הוא להפריש ביניהן בט' באב נוהגין כל חומרותינו. ובצומו' אחרים אנו מקילין בהם. והטעם שנתנו בגמ' (ר"ה י"ח ע"ב) שבו הוכפלו צרות לא נזכר בכתוב רמז לזה. ואין לתרץ בזה שב"ד שלאחר הנביאים תקנו לנו ט' באב באותן חומרו' שהרי אמרנו שלא הי' כח בב"ד להוסיף על תקנת נביאים כלום. אלא א"כ נאמר שלא הי' בהם כח להוסיף יום או לגרוע יום אבל ביום הקבוע הי' כח בידם להוסיף חומרו' מפני כפילת הצרו' וזה איפשר הוא אבל היותר נכון הוא שנאמר שכיון שהנביאי' לא תקנו שיהיו צום אלא

בזמן דאיכא שמד ואי ליכא שמד הניחו הדבר תלוי ברצו בט' באב שהוכפלו בו צרו' רצו וקבלו עליהם אותו צום בחומרותיו והרי הוא צום היכא דליכא שמד מכח קבלתן בלבד. אבל היכא דאיכא שמד ארבעתן שוין מכח תקנת הנביאים ובזה נסתלק זה הספק. והספק השלישי הוא על לשון התלמוד (ר"ה שם) שאומר שכך תקנו הנביאים בזמן דליכא שמד רצו מתעני' ואין ספק שבשבעים שנה של בבל היו צום וכן מוכיחין מקראו' שבזכריה ואין ספק גם כן שלא הי' שמד כל אותן שבעים שנה. ואף על פי שהעמיד נבוכדנצר הצלם ודריוש המדי בטל התפל' /ואחשורוש/ ואחשורוש גזר להשתחו' להמן. אותן השמדים לא עמדו שבעים שנה. וא"כ למה נהגו בהן כל אותו זמן. ויש לומר בזה דכיון דברצו תליא מלתא הם רצו וקבלו עליהם כ"ז בטול השמד וכן מוכיח לשון הכתוב במגל' אסתר קיימו וקבלו עליהם דברי הצומו' וזעקתם כלומר כמו שקבלו עליהם ימי המשת' ושמחה כן קבלו עליהם מעצמם דברי הצומו' וזעקתם ובזה נסתלק ספ' זה. והספק הרביעי הוא שאין ספק שבזמן התנאים ואחר חורבן הבי' היו כמה שמדים כמו שמוכיח בתלמוד בסוף ברכו' (ס"א ע"ב) ובראשון מע"ז (י"ח ע"א) ובריש כתובו' (ג' ע"ב) וכן בפרק הכותב (פ"ט ע"א) ובפ' התקבל (ס"ד ע"א) ובפ' רבי אליעזר דמילה (ק"ל ע"א) ובמסכ' תעני' (כ"ט ע"א) ובפ' המוציא תפילין (צ"ה ע"ב) ובפ' ד' ממס' מעשר שני ומייתי לה בפ' האשה שלום (קט"ו ע"ב) ובפ' דסוכ' (י"ד ב') ובפ' גיד הנשה ובפ' א' דר"ה. ובפ' במה טומנין (מ"ט ע"א) ובפ' כל הגגות (צ"א ע"א) שבכל אלו המקומו' אומרי' שעת שמד הי'. ובירוש' דר"ה גם כן ובכמה מקומות אחרים. וכיון שהי' שמד בישראל בלא ספק היו נוהגין כל אותן צומות באותן חומרו' וכן מוכיח ג"כ מה שאמרו בראשון דמגל' (ה' ע"ב) ר' רחץ בקרונא של ציפורי בי"ז בתמוז כלומר שהתיר דבר שהי' במנהג אסור והוא הדין לשאר חומרו'. וא"כ מפני מה הזכירו אותן חומרו' דט' באב בלבד הי' להם לשנותן סתם. ויותר קשה מכל זה מפני מה לא היו השלוחין יוצאין בשאר צומות כמו בט' באב שאין ספק רבינו הקדוש סוף התנאים הי' וכל אותם שנים שעברו בימי התנאי' שלפניו הי' שמד על ימיו. וא"כ אמאי לא מישתמיט תנא למיתני בשום דוכת' חומרי תעניו' בשאר צומות ולמה ייחדו בזה ט' באב ולמה לא שנו שהשלוחי' היו יוצאים בהם דודאי כשהיו נוהגין אותם חומרו' היו שלוחין יוצאין וכן מוכח לשון התלמוד וזה ספק גדול. ועוד יש ספק אחר שכיון שתקנת נביאים הם כ"ז שיש שמד שיהיו כלן צום בחומרותיו והאידינ' איכא שמד א"כ מתקנת נביאי' אנו חייבי' בכל אותן חומרו' שאין ב"ד יכול לבטל דברי ב"ד חברו אלא א"כ גדול ממנו בחכמה ובמנין. ורבינו הקדוש שרחץ בציפורי בי"ז בתמוז לא לבטל תקנ' הנביאים עשה כן. שלא היו כח בידו לבטל' אלא ברשותם עשה כן שכן תקנו דהיכא דליכא שמד לא רצו אין מתענין. ואם שמא יחזור השמד למקומו יחזרו הצומו' למקומן לא תקן ר' בזה כלום. ואם תאמר דמחזי כי חוכא וטלולא. אינו כן שהרי בגלות היו צום ובבי' שני היו ששון ושמחה. וכשחרב הבית בשניה והי' שמד חזרו להיות צום. ובימי ר' שלא הי' שמד ולא שלו' דתליא ברצו. רצה ועקר י"ז בתמוז. וכשחזר השמד אם חזרו להיות צום אין בזה משום חוכא שכך היא תקנת הנביאי' ודמי לתקנ' ב"ד בגזרת תעניו' של גשמים בזמן שהם צריכין להם. ואותם הצריכי' להם מתענין ולא מיחזי כי חוכא שהתקנ' כך הי' קבוע' להטלטל בין צום לששון לרצו. וא"כ אמאי לא נהגו בהו בהנהו חומרי. ובודאי שרבינו הרמב"ן ז"ל ראה קושיא זו ומצא עצמו דחוק בה והיו סוף דבריו אלא מיהו האידינא פוק חזי מאי עמא דבר. והמובן מדבריו הוא שכן הוא הדין אלא שהמנהג אינו כן. ומה שנרא' להתיר ספיקו' אלו הוא לחסר מדעתו של רבינו ז"ל מעט שהוא מדד במד' גדוש' והפריז עלי' שהוא כ' שאם יש שמד באיז' מקום

מישראל חייבין הכל להתענו' ואין לרבינו ז"ל ראי' לזה ולשון התלמוד אינו מסכים עמו בזה שהרי בלא ספק בימי המשנ' הי' שמד בקצת מקומו' מישראל. ואפי' הכי תריץ רב פפא דמשום הכי לא היו שלוחין יוצאין משום דברצו תליא מלתא ואמאי והלא הי' שמד בישראל. ואם נאמר שאין תקנת נביאים שיהיו צום אלא כשיש שמד בכל ישראל או אם השמד הוא בקצת מקומו' ולא בשאר המקומו' שבמקומו' השמד יהיו צום ובמקומו' שאין שמד יהי' הדבר תלוי ברצונם שאם רצו להשתתף עם מקומו' השמד הם צום ואם לא רצו להשתתף עמהם לא הטריחו הנביאי' בתקנתן בזה יבא הדבר על נכון שהשמד שהי' בימי חכמי המשנ' הי' בארץ ישראל במקו' הועד ושם הי' צום. ובבבל ובשאר מקומו' ישראל לא הי' שמד ושם היו השלוחין יוצאין וכן נרא' מהמכילתא שבימי התנאים לא הי' השמד אלא בארץ ישראל ששם שנו לאוהבי ולשומרי מצותי. ר' נתן אומר אלו הדרין בא"י שנותנין נפשם על המצו' מה לך יוצא להצליב וכו' וכיון שבבבל לא הי' שמד לא היו שלוחי' יוצאים דברצו תליא מילתא. ואחר שעל' בידינו זה א"כ הדורו' הללו שנהגו בהן באותן קולות ברצו הוא תליא מילתא כיון שאין ביניהם שמד בבטול המצו' כמו שהיו בבבל בזמן שהי' השמד בארץ ישראל וזה עולה יפה. ויצא לנו מזה שאותם שהם במקום השמד והשמד הוא עליהם חייבין בהם באותן חומרו' אלא שתקנתן קלקלתן שמחמ' אונסן נפטרו אפי' מט' באב ויוה"כ ושאר התור'. ומה שלא הזכרו בגמ' חומרו' אלו בשאר תעניו' הוא שלפי שהדבר הוא מטלטל בדין בין רצו בין ללא רצו לא שנאום בהן דתנא מילתא פסיקתא תני וזה כ' הרמב"ן ז"ל. אי נמי משום דבט' באב איכא מילתא אחריתי דליכא בשאר צומות אפי' איכא שמד. והוא משום חיוב אבלו' כגון לא יאכל בשר ולא ישת' יין ושאר מצו' דנהגו' באבל דמשמע שהדינין ההם הם מיוחדין לט' באב בלבד משום אבלות החרבן משום גררא דהנהו דיני תני לכלהו גבי ט' באב. והוא הדין לשאר צומות היכא דאיכא שמד שהן חייבי' להפסיק מבעוד יום. ואסורין ברחיצ' ובכלהו אחרוני דלא תלו באבילו' אלא בעינוי. הרחמן יזכנו לראו' בבנין הארץ ויהפוך אבלנו לששון ולשמחה וינחמנו מיגוננו אמן. ובפירוש המשנ' להרמב"ם ז"ל ראיתי דברי תימא שהוא מפרש שם שבימי המקדש היו מתענין באב ומתני' דעל ששה חדשים שלוחים יוצאים דתנן על אב מפני התעני' מפרש לה אף בזמן שביהמ"ק קיים ואי אפשר לפרש כן שהרי סיפא דמתני' קתני ובזמן שביהמ"ק קיים יוצאין אף על אייר. מפני תקנת המועדו' ועל המשנ' בגמ' מוכח הכי דבזמן דאיכא שלום דהיינו בזמן שביהמ"ק קיים הוו כלהו ששון. והיכא דליכא שלום ולא שמד דתליא מילתא ברצו הוא דאב מתענין בו משום דהוכפלו בו צרות. ואם בזמן שביהמ"ק קיים היו מתענין באב. א"כ קרא דכתיב דהוי ששון מתי יהי' זה. ונרא' שמה שכ' הרב ז"ל בזה הוא טעו' סופר והמעייין בסוגיית הגמרא יבין זה כי מפורש הוא שם:

רמב"ם הלכות מגילה וחנוכה פרק ב הלכה יח

כל ספרי הנביאים וכל הכתובים עתידין ליבטל לימות המשיח ה חוץ ממגילת אסתר הרי היא קיימת כחמשה חומשי תורה וכהלכות של תורה שבעל פה שאינן בטלין לעולם, ואף על פי שכל זכרון הצרות יבטל שנאמר כי נשכחו הצרות הראשונות וכי נסתרו מעיני, ימי הפורים לא יבטלו שנאמר וימי הפורים האלה לא יעברו מתוך היהודים וזכרם לא יסוף מזרעם.

שמחתכם לרועץ, והשיבו אתם שוטים הלא כל הלרות שעברו עלינו עד עתה אינו שקול כלרה הגדולה הזאת, הנה אנחנו גולים וסרים זה זמן רב וסבלנו הכל בטוב כי חשבנו קרבה שנת פדותינו וגאולתינו, והנה אחרי כל הלרות האלו שולח לנו אבינו לנמות עירת מלכים בגולה ועד מתי כהי עוד פורים וכי מפני זמן מועט שולח לנו ממון הרבה וזונה פלטרין אין זה כי אם חי' דעתו להניח לנו בגולה ע"כ עלינו לזכות ולהתחזק ומ"מ חלילה לנו לבטות ושלא לקבל טובת וחסדי אבינו ע"כ כתבנו כתב תודה אבל במסתרים חזכה נפשינו על גודל השבר הזה — כן אנחנו בעו"ה סבלנו גלות ושמות ולרות רבות ורעות זה קרוב לאלפים שנה והכל סבלנו כי אמרנו קרב קץ פדות נפשינו, והנה עכשיו הטוה ה' עלינו חסד בעיני שרים ומלכים בכל העולם ולחדש עלינו גזרות טובות וזדה להי על כל הטוב וזדה למלכי העמים אשר לנו יושבים בלל אשר שמו עיניהם לטוב עלינו, אבל במסתרים חזכה נפשו כי כבר זקנה אומתנו וכי עוד אחרי בלותינו בגולה תהי לנו עדנה ועד מתי עוד נהי פורים ולא נקוה לשוב לנין ומה לנו להחזקן אחרי זקנתנו ואין להאריך והדבר מובן *). כן ה' בימי מרדכי שהי סוף ע' של גלות אלא שמו וטעו [מגילה י"א:]: וככל יום חשבו הוא היום, והנה נעשה מרדכי שני למלך אבל החשורש התנה בתנאי עד חלי המלכות ולא דבר החוץ במלכות שהוא בנין בהמ"ק [שם ט"ו:]: הנה אעפ"י שקבלו עליהם פורים להודות להי על כל הטוב מ"מ קבלו עליהם לומות וזעקתם כי רע עליהם איחור זמן הגאולה, ויען כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה [סוף תענית] ע"כ לעומת זה הכתיבם שיהי אותם הזומות שקבלו עליהם מעלמם יהי לששון ולשמחה, אך האמת והשלום אהבו פי' האמת משפט אמת של הקב"ה שלא נבעט בטובתו, ונקבל הטובה ונעשה פורים יום שמחה על טובתו, והשלום אהבו היינו בנין בהמ"ק שכקרא יש שלום אותו אהבו ותלפו לו ולא חהי משוכחי ליון שאינם רויים לשוב וזוחרים לישב בשלום תחת המלכויות מגאולתנו ופדות נפשינו — וכן כ"ל יעקב אבינו ע"ה אחר שסבל כל ימיו לרות רבות וקרא על עלמו [צ"ר ר"פ וישב] לא שלותי ולא שקטתי ולא נחתי ויבוא רוגז מ"מ הלער האחרון הזה שיכה ממנו כל הלרות כי הוא ה' גדול מן הכל ומה הוא היינו ראותו עלמו ובניו בסוף ימיו יושב בגדולה ומלכות בערות הארץ במלרים ובני ישראל ישבו בארץ גשן ויפרו וירצו בה ויחי יעקב בארץ מלרים בכל הטוב אמר אם כן מתי נשוב לעיר אלקינו ע"כ נסתמו ממנו כל הלרות כי הלרה האחרונה היתה קשה מן הכל —

אור ולא חשך, אך משמת יעקב ע"ה נסתמו עיניהם היינו שחשך עולם בעדם הן שסתמו על שולחן פרעה בלחם ממש, וע"ז סמכו על חכמתם ובטלו ישיבתם שהי אור וע"כ פרשה זו סתומה לחבר וישב ישראל עם ויחי יעקב וכ"ל.

והנה אחז"ל [ספ"ד דפסחים] בקש לגלות הקץ ונסתלקה המנו שכינה אמר שמה יש פקול במטתי פתחו ואמרו שמע ישראל וכ"ו. והנה מסתמא הכיזא ידע שיעור נפשו ורוחו הקדושה ואלו לא שיער בנפשו שאם מטחו שלימה יכול לגלות לא ה' מבקש לגלות וע"כ ה' זה זיכלתו לפי מדרגתו וא"כ לר"ך טעם מ"ט נמנע ממנו אורו, וי"ל כדאיתא במסי תענית [כ"א:]: לאביי אחא שלמא ממתיבתא דרקיב בכל מעלי יומא שבתא ולרבא בכל עיה"כ חלשא דעמי דרבא אמרו לו מסתיך דמגנית אכולה כרכא פי' שהי רבא מגין על כל העיר ע"כ נתמעטו זכותיו ולא אחי ל' שלמא בכל מעלי יומא דשבתא, וה"ל אע"פ שהגיע זכותו של יעקב להשיג סוד הקץ כיון שהיתה מטחו שלימה מ"מ הואיל ובזכותו זוגו מלרים שבע עשרה שנה נתמעט אורו ולא יכול להשיג סוד הקץ, והיינו סתימת הפרשה לחבר שני הפסוקים וישב ישראל בארץ מלרים בארץ גשן ותפסו ישיבה ויפרו וירצו מאד בקדושה ולא היי פסול בזרע ישראל והי' ראוי שישג האב סוד הקץ אך מי מעכב ויחי יעקב בארץ מלרים שבע עשרה שנה כמ"ל שהי' את המלרים זמן רב ע"כ נמנע אורו, ומיושב אופן השני שבילקוט הכ"ל.

ולבוא אל השלישי שנסתמו ממנו כל הלרות שבעולם. נקדים דכתיב [זכריה ח' י"ט] לום הרביעי החמישי השביעי והעשירי יהי לבית יהודה לששון ולשמחה והאמת השלום אהבו, וקי' מה עינין והאמת והשלום אהבו לכאן, והנה חז"ל אמרו [ר"ה י"ח:]: בפסוק הזה בזמן שיש שמד רחמנא ללן לום וכי רמזין היינו כל ימי הגלות שבכל יום עומדים עלינו לבלותינו, יש שלום היינו בהמ"ק קיים לששון ולשמחה אין שלום ואין שמד פי' רמזין כמו בימי מרדכי ואסתר שהי מרדכי משנה למלך החשורש ורבים מעמי הארץ מתידיים כי נפל פחד מרדכי עליהם, ומי'מ אין שלום שהרי אין בהמ"ק קיים רלו מתענים רלו אין מתענים אלא שכבר קבלו עליהם להתענות, וכתשו חשבון [ח"ב סי' רע"א] מבואר שמיד בימי מרדכי קבלו עליהם להתענות והיינו קימו וקבלו וגו' וכאשר קימו על נפשם ועל זרעם דברי הזומות וזעקתם היינו ד' לומות הכי(*) —

ולבאר העינין היטב בעז"הי אמשול משל לבני מלך שגלו מעל שולחן אביהם והלכו מגולה אל גולה וסבלו לרות הרבה וקבלו הכל מאהבה בידועם כי קוסם לחזור לגדולתם וכל לרה שעברה עליהם כרכו ברוך שפטרתיך הרי קרב זמן חזירתינו לבית אבינו — ויהי כאשר עברו עליהם ימים רבים של לער, והאב נכמרו רחמי עליהם, שלח להם בעלי מלאכות שיבנו להם בית מלכות בגולה שלהם ושלה להם ממון רב שיחיו בריוח ולא זלער כמו שעבר עליהם עד עתה נקשה ורעב — הזנים המשכילים האלו קבלו את הממון ואת בעלי המלאכות והראו להם מקום שיבנו שם טירותם וגם כתבו להאב כתב תודה ושנה על כל הטובה, אך במסתרים ככה נפסס ככה רב והרב ושאלו להם על מה נהפך

כתוב יכרסמנה חזיר מיער [תהלי פי']. בתיבת חזיר מרומז ד' לומות ד' אותיות ה' לום החמישי ז' לום השביעי י"ד לום העשירי ר' לום הרביעי ונקרא חזיר שיחזר לששון ולשמחה כ"א.

(*) בספר משכיל א"ר דל חלק שני כ"ל י' פרט ה' בחב שם וז"ל: דכונא כשיצקתי מים אצל מורי הגאון מאור הגולה בעל התים וצללה"ה בשנת תקצ"ב או צ"ג ואז ה' מקום בית וועד ואספת ראשי חזרי הארץ הנקרא (אנדרשא) בעיר פ"ב והי' אז כמעט גברו אצל שולחן השלך והשרים ליתן לישראל חרות וכי' ובאו אקר"ש לרבינו שיאמר דרשת הודאה על זה וכן עשה ואמר, ביד ה' הטובה עלינו ובסוף הדרשה אמר בקול יללה ובכי משל יקר מפני וזה לשוני הוהב, מלך אחד וכי' ובתב שם הגהיק ז"ל באריות בטטור"ד המשל והנמשל, והן הנה הדברים שכתב רבינו פה בקיצור על המאורע הזה, ועי' לקמן בסוף הדרוש הבא ד"ה בפ"ק דריה וכי'. ובדרוש ח' טבת תקצ"ג לפ"ק ד"ה עוד שם וכי':

(*) עיין בשו"ת ח"ם סוף ח"ק או"ח ד"ה ולולי דמסתפינא וכי' מיש בזה, ובאבן עזרא על מגלת אסתר בקרא הני"ב כי ג"כ דברי הצומות קאי ארי צומות ע"ש.

תחפושות

תחפושות אינן חוקות הגויים

א. בעתון המודיע מד' אד"ב תשל"ג פרסם רב אחד מכתב שאסור **בפורים** להתחפש לליצן משום דדמות זו המצאת הגויים עבור ימי ההוללות שלהם וכל ענינו הוללות וריקנות מו"ר קרא את המכתב ואמר לי מותר להתחפש לליצן וכך נהגו בכל הדורות עוד לפני מאות שנים וכמוכא במסעי הרחיד"א ז"ל וכש"כ ברמ"א (סי' תרצ"ו ס"ח) שנהגו להתחפש בכל סוגי התחפושות ואמר מו"ר שהגויים לקחו הדבר מהיהודים ולכן לא שייך בחוקותיהם לא תלכו ואין איסור בדבר וכמו שנוהגים בשטיחת עשבים בשבועות אף דהגויים נוהגים כן משום דהם למדו מאתנו, והוסיף מו"ר כל אחד נהי' מורה הוראה ומפרסם.

סימן 9

המנהג להתחפש במלבושים ובפרצופים בפורים

בספר גינת ביתן מאריך הרבה בזה לחטוט מקור לזה, וכך הוא כותב: המנהג הזה הוא ישן מאוד משנים קדמוניות, ובמדינות שונות שבהן היה נתמוטט מצב היהודים לרגלי הרדיפות, והיו ביניהם אנשים מכובדים מגזע חשובים ונדיבים או סתם אנשים שהיו מתחילה עשירים ונהפך עליהם הגלגל, ובסתר חיו חייהם חיי צער ולא רצו לקבל מן הצדקה, וסמוך קודם שימי חגא דפסחא היו ממשמשים ובאין גדלה דאגתם מאין יהי' להם להכין צרכי חג המצות, ומסוה הבושה על פניהם לקבל מן קמחא דפסחא, והיו מהם שבחרו יותר ביום הפורים בידעם שאז העשירים והנדיבים ידם פתוחה לילך לכתייהם עם השתנות לבוש והשתנות הקול ועם מסוה על פניהם בל יכירם איש לבקש תמיכה לצורך הכנת הפסח, ועשירים שיערו מעצמם שזהו בטח איש מכובד שמסוה הבושה על פניו בא כן בהשתנות הלבוש והקול, ובכן נתנו נדבתם בכף מלא וגדוש להחזיקו בל יפול בעצמו המקבל. ואחרי כן עשו גם זאת סתם העניים, וכה נתפשט זה המנהג עד שנתוודע גם בין הגוים שדרו שם בשכונות היהודים אשר יהודים עניים ביום הפורים משנים מלבושיהם עם מסוה על פניהם לבוא לבית עשיריהם ולכל הפושט יד נותנין, ועשו הגוים במרמה גם הם לפשוט יד, ולאחר שנתוודע מזה בין היהודים תיקנו הקהלות שכל מי שיבוא בפורים במסוה על פניו מחויב לדבר איזה דבר של לשון הקודש בכדי להבחינו אם הוא יהודי, והחלו עם הפתגם הנודע: "גוטען פורים מלאך, היינט איז פורים מארגען איז אויס, גיט מיר א נדבה און ווארפט מיך ארויס", והדגישו מלת מלאך לחבירו שהוא יהודי, ויש לשער שהיה מן הגוים שלמדו עצמם לומר זה הפתגם מאז החלו לדבר באיזה פורים תורה בכדי שלא יכלו הגוים לבא במרמה יותר, ומזה נתפשט המנהג לדבר בפורים "פורים תורה", והילדים שבבית העשירים שמחו במחזות כאלו ונסו בביתם לעשות לעצמם מחזה כזה בתור שחוק לילך לבתי שכניהם או לקרוביהם עם פתגם הנ"ל.

וכנראה היה דבר זה משחוק הילדים נהוג עוד בזמן הגמרא, כי בש"ס סנהדרין דף ס"ד ע"ב איתא רבא אמר כמשוורתא דפוריא ופירש"י אינו מעבירו בתגליו אלא

קופץ בגליו כדרך שהתינוקות קופצים בימי הפורים. ומפאת זה לא היו הרבנים מוחים בדבר זה אם גבר לבש שמלת אשה ביודעם שעושין זאת בכבוד ראש ולבם חלל בקרבם, ואינם מתכוונים רק לשם מצוה הוא מצות הכנת ארבע כוסות ומצות לפסח, ובמשך הזמן נתפשט המנהג בין המתחפשים שכמה אנשים היו מתאספים יחד לעשות מחזה באופן שהתחפשו לאנשי המאורע אחשורוש, המן, מרדכי ואסתר, ונדע בשם אחשורוש שפיל, ובזמנים הראשונים היו אנשים שעשו זאת לשם מצוה להרבות הכנסה בכדי לחלק את הכסף המקובץ להמצטרפים להכן על חג הפסח, ובפראג היו המשחקים התמידים משיבת הרב הגאון המפורסם ר' דוד אפפענהיים ז"ל ובהסכמתו לפי שהיתה המטרה לדבר מצוה לחלק המעות המקובץ לעניים, אולם חלפו העתים ונשאר המנהג בלי שום איזה כוונה רצויה, והשל"ה ובעל כנה"ג אסרו הפרצופים משום פריצותא. וברמ"א או"ח סי' תרצ"ו ובתשובות דבר שמואל סימן רמ"ו כתב ובכן הירא את דבר ד' ירחיק את בניו ובני ביתו מכל כי האי איסור, אבל ההמון לא שמע להאיסור, והרבנים גם הם לא יכלו לעצור בהם והניחום לעשות כמעשיהם, ובתשובת מהר"י מינץ סימן י"ז המליץ טוב על דבר זה וכתב דאין איסור בדבר אם גבר לובש שמלת אשה מאחר שאין מכוונים אלא לשמחה בעלמא, וכן נשאר מנהג זה גם כן בין היראים לעשות התחפשות כזו בבית גדולי הרבנים וצדיקים באין מוחה. ועיין בזה"ק פר' שלח ובספר מאור ושמש פר' משפטים ובאוהב ישראל רמזי פורים בזה.

סימן לא

קריאת פרשת פרה אי הוי דאורייתא, טעמו, ומקורו

בתוספות הרא"ש ברכות דף י"ג ע"א ובה"י הרשב"א ובתוספות ר"י החסיד כתבו דפרשת פרה הוי דאורייתא, ותמה המג"א בס"י תרפ"ה דהיכן רמזא בתורה זכירת מעשה פרה אדומה.

(א) בשו"ת ערוגת הבושם או"ח סי' ר"ה הביא דבר נחמד בשם הגה"ק היש"מ זי"ע דהנה כתיב זכור ואל תשכח את אשר הקצפת את ה"א במדבר וגו',